

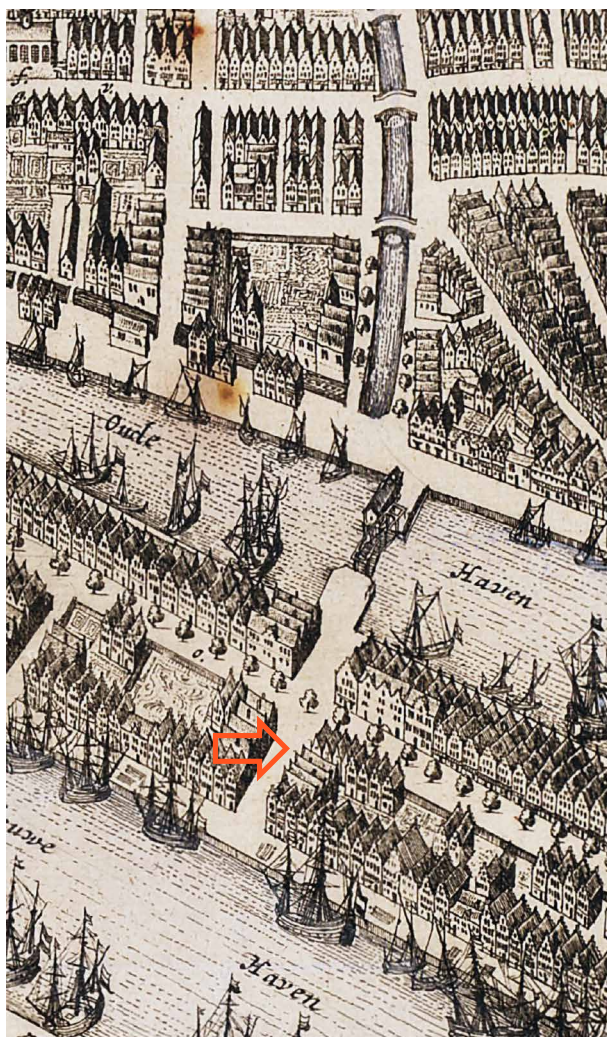
WEDEROPBOUW IN ENKHUIZEN: Waardestelling Spoorstraat 5 - 19

door Gerrit Vermeer
namens de Vereniging Oud Enkhuizen.

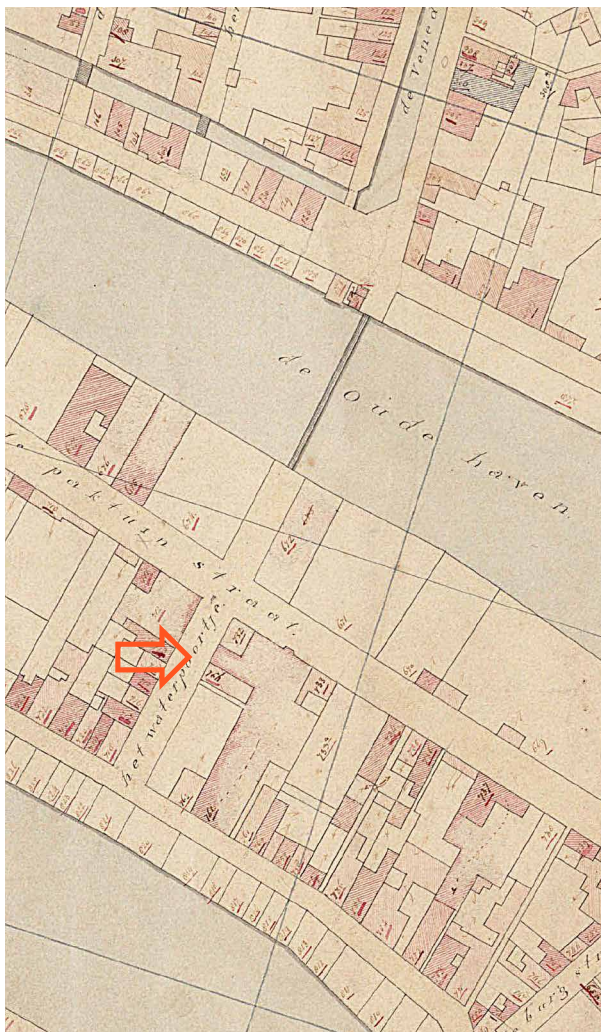
december 2015

Afb. 1. De plattegrond van Enkhuizen door Janssonius uit 1657. De rode pijl wijst de plek aan het vroegere Waterpoortje aan, waar nu het wederopbouwblok Spoorstraat 5-19 staat.

Afb. 1. Op de minuurkaart van 1832 staat er aan de oostzijde van het Waterpoortje nauwelijks bebouwing meer. Alleen op kavel nummer 764 staat in het bijbehorende register nog een pand vermeld, maar al doorgestreept. Hierop wijst de rode pijl. Nu staat hier het wederopbouwblok.

Afb. 3. De Spoorstraat aan het begin van de twintigste eeuw gezien naar het noorden met rechts de zeven woningen die plaatsmaakten voor het huidige woonblok Spoorstraat 5-19. Ansichtkaart archief Oud Enkhuizen.

Inleiding

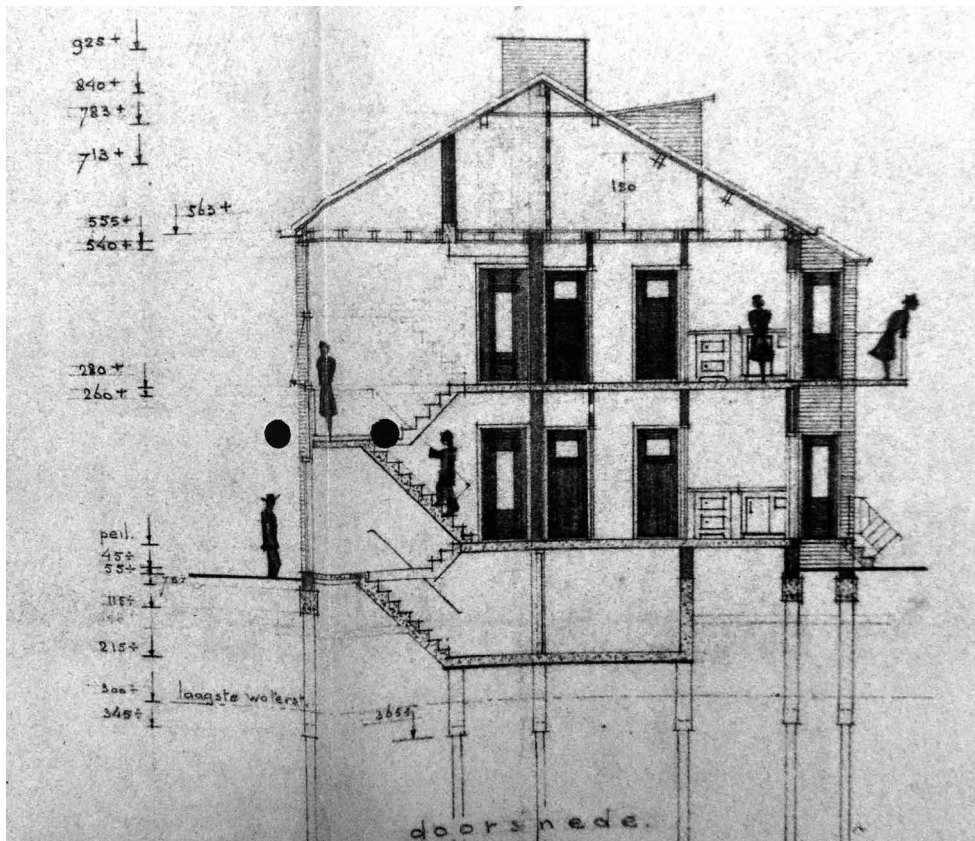
Na de bouw van het spoorwegstation in 1885 werd de bescheiden verbinding tussen het station en de binnenstad op 6 september 1887 omgedoopt tot Spoorstraat. Voordien heette deze het Waterpoortje. Onder die naam staat het straatje ook weergegeven op de minuutkaart uit 1832 (afb. 2). Het straatje moet kort na 1590 geroid zijn. Tot die tijd liep de stadsmuur van Enkhuizen ongeveer over de huidige straat de Paktuinen. Waar deze straat de huidige Spoorstraat kruist (afb. 1), stond de Waterpoort. Deze was via een smal bruggetje over de Oude Haven met de Venedie en de Dijk verbonden. Na de aanleg van de Nieuwe Haven kwamen de verdedigingswerken zuidelijker te liggen verdween de stadsmuur en de Waterpoort. Zo ontstond ook de straat Paktuinen met het Waterpoortje als dwarsstraat naar de Nieuwe Haven (nu de Havenweg).

Zeventiende-eeuwse kaarten, zoals die van Janssonius uit 1657, geven het straatje weer volledig bebouwd met huizen. Gezien de gunstige situering van het straatje als verbinding tussen de Oude en de Nieuwe Haven is deze vroegere bebouwing ook zeer aannemelijk.

Na een lange periode van achteruitgang in de late zeventiende en de achttiende eeuw bleef er van die bebouwing niet veel over. Aan de oostzijde van de Spoorstraat stond er volgens de minuutkaart uit 1832 nog maar een pandje (afb. 2). Aan het einde van de negentiende eeuw begonnen verrezen er weer woningen in Enkhuizen. Zo verrees er op de plaats van het huidige Spoorstraat 5-19 al een blokje van zeven kleine werkmanswoningen, bestaande uit een begane grond en een kap. Van dit blokje bestaan nog meerdere foto's uit het begin van de twintigste eeuw (afb. 3).

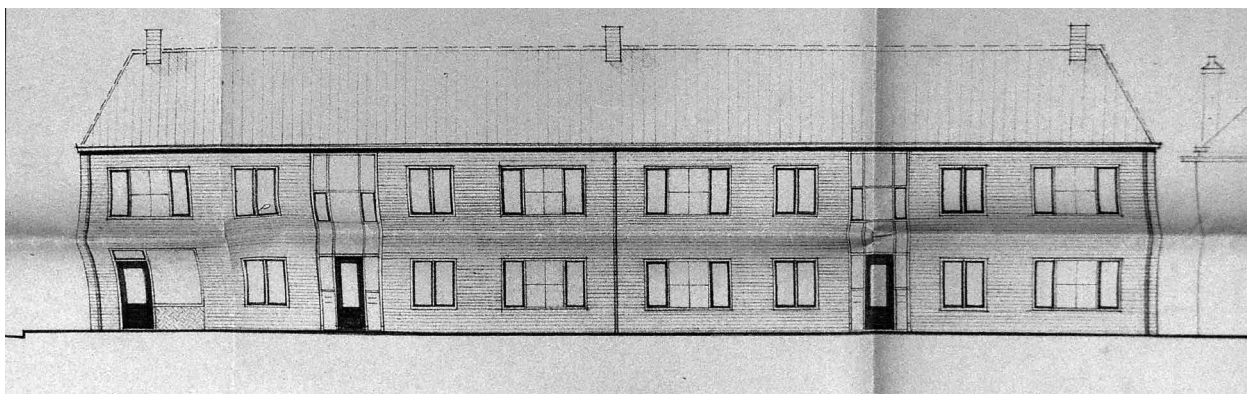
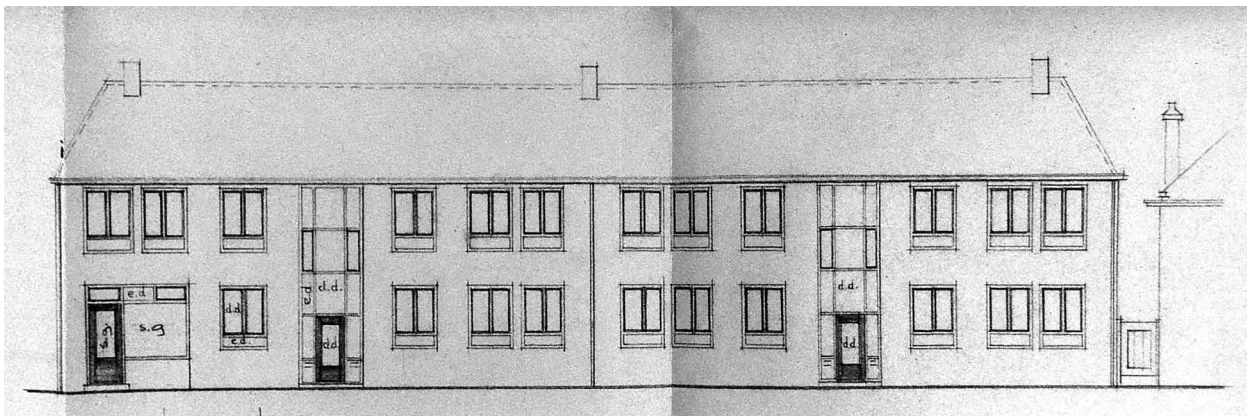
De wederopbouw

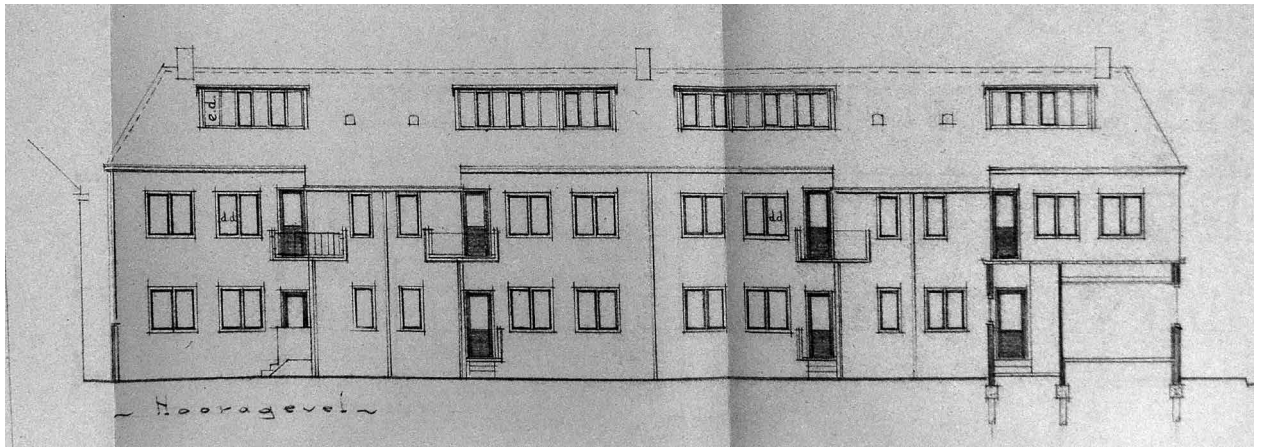
Na de Tweede Wereldoorlog ondernam het gemeentebestuur pogingen de vervallen Spoorstraat op te knappen en de daar aanwezige krotten te ruimen. Daartoe was het bereid zelf bouwactiviteiten te ondernemen. Op 9 november 1953 besloot de gemeente de zeven woningen Spoorstraat 3-15 te kopen, die op dat moment

Afb. 4. Een van de eerdere ontwerpen, waarin Ybema nog uitging van bergingen in een kelder. Westfries Archief, Hoorn.

Afb. 5 en 6. Twee niet uitgevoerde plannen voor een sobere voorgevel. Uiteindelijk kwam een iets rijkere versie tot uitvoering. Westfries Archief, Hoorn.

Afb. 7. Een tekening van Ybema van de achtergevel. Westfries Archief, Hoorn..

nog bewoond waren.¹ De eerste plannen voorzagen er in de huisjes te vervangen door woningwetwoningen. In december 1953 kreeg D. Ybema, de directeur van de Gemeentewerken opdracht twee plannen te maken. Ybema verzucht bij het inleveren van zijn plan in mei 1954 voor vier woningen en een winkel, dat het op basis van de Woningwet van 1950 wel allemaal erg sober moest. 'Het is bekend, dat bij het bouwen van woningen, volgens de Woningwet van 1950, door het Rijk zulke eisen worden gesteld aan de uitvoering, en de bouwkosten zo worden beperkt, dat het alleen mogelijk is, sobere en zeer eenvoudige woningen te bouwen.'² Hij wilde grotere woningen, 'solider en vollediger afgewerkt, dan na de laatste oorlog gewoonte is geworden'. Aan een beperkt aantal van die woningen zou volgens hem grote behoefte bestaan.

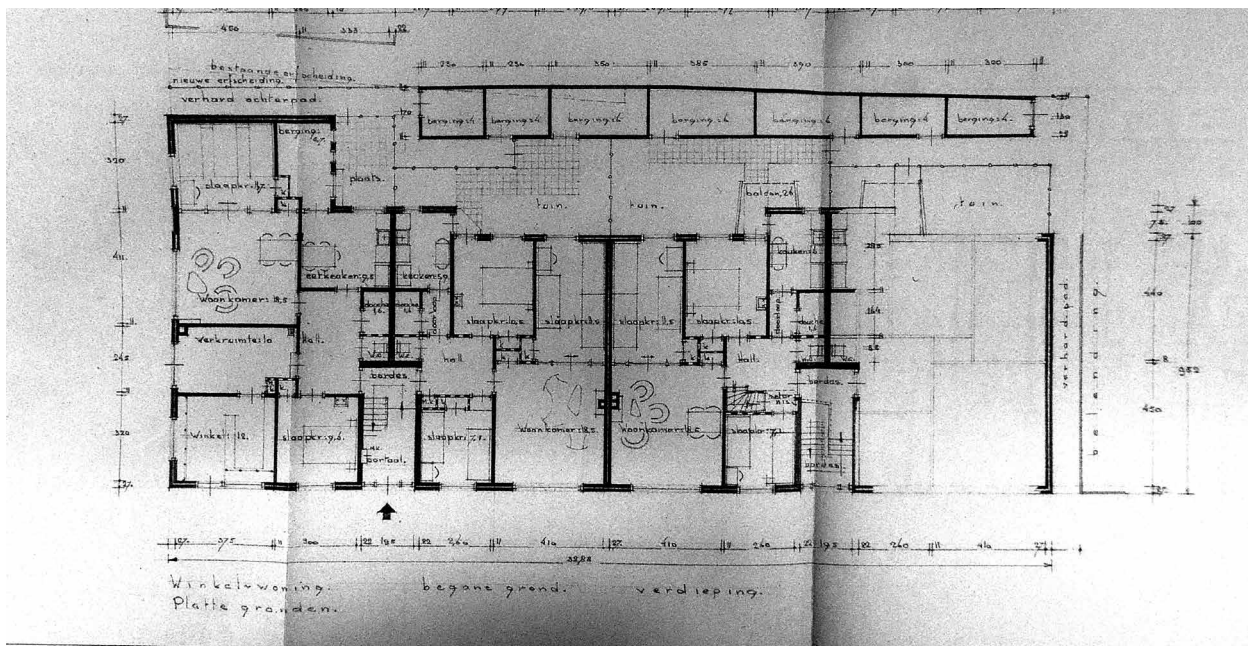
Daarom wilde hij liever gebruik maken van de Premiereregeling woningbouw 1953. Daarbij gold een door de overheid vast te stellen maximum-huurprijs. Hij zag ook mogelijkheden om het bouwterrein met inbegrip van het bouwplan te verkopen: 'De eigenaar-bouwer die dan straks de woning zelf moet bewonen, verkrijgt de rechten op de rijksbijdrage, maar omdat hij zelf bewoner is wordt hij niet gebonden door de huurvaststelling.' B. en W. wilde de raad echter toch voorstellen vier kleinere woningen en een winkelhuis te bouwen.

Volgens Commissie van Bijstand voor Openbare Werken waren etagewoningen, waarnaar in de raad gevraagd werd, niet gewenst. Het gebouw zou met een goothoogte van ongeveer 11,50 meter te hoog worden voor de Spoorstraat. Het bouwperceel had daarvoor ook een te geringe breedte, want met het oneven aantal woningen waarmee gerekend moest worden, had een van de trappenhuizen slechts aan een zijde woningen, wat ongunstig uitpakte wat betreft de kosten. De heer Hering van de commissie vond de woningwetwoningen die Ybema had getekend te klein en hij verbaasde zich er over dat er in plaats van een voorkamer beneden aan de straat een slaapkamer was getekend. De voorzitter gaf daarover uitleg: 'De rijksbijdrage wordt berekend naar het aantal bedden, vandaar dat zoveel mogelijk bedden geprojecteerd worden. Uiteraard behoeft de slaapkamer welke beneden geprojecteerd is, niet als zodanig gebruikt te worden.' De commissie spreekt uiteindelijk bij meerderheid een voorkeur uit voor grote woningen voor eigen bewoning volgens de Premiereregeling Woningbouw 1953. Een kleine minderheid is voor kleine woningen. Daarop plaatste de gemeente via advertenties in een groot aantal dagbladen oproepen voor gegadigden, die zich voor 28 juli 1954 moesten melden. Uiteindelijk bleek voor deze duurdere huizen geen animo te bestaan.

Er zat niets anders op dan toch het plan voor de etagewoningen, waarvan reeds een schets bestond, verder uit te gaan werken. Het zou dan gaan om een blok met twee bouwlagen zeven woningen en een winkel met woning, dus niet vijf woningen per laag, zoals eerst voorzien, maar slechts vier. De bewoners beneden kregen een berging (afb. 4), de bewoners boven de beschikking over de zolder. Er zou wel een douchecel komen, maar geen geiser. Ybema schreef B. en W. in augustus dat de etagewoningen als woningwetwoningen

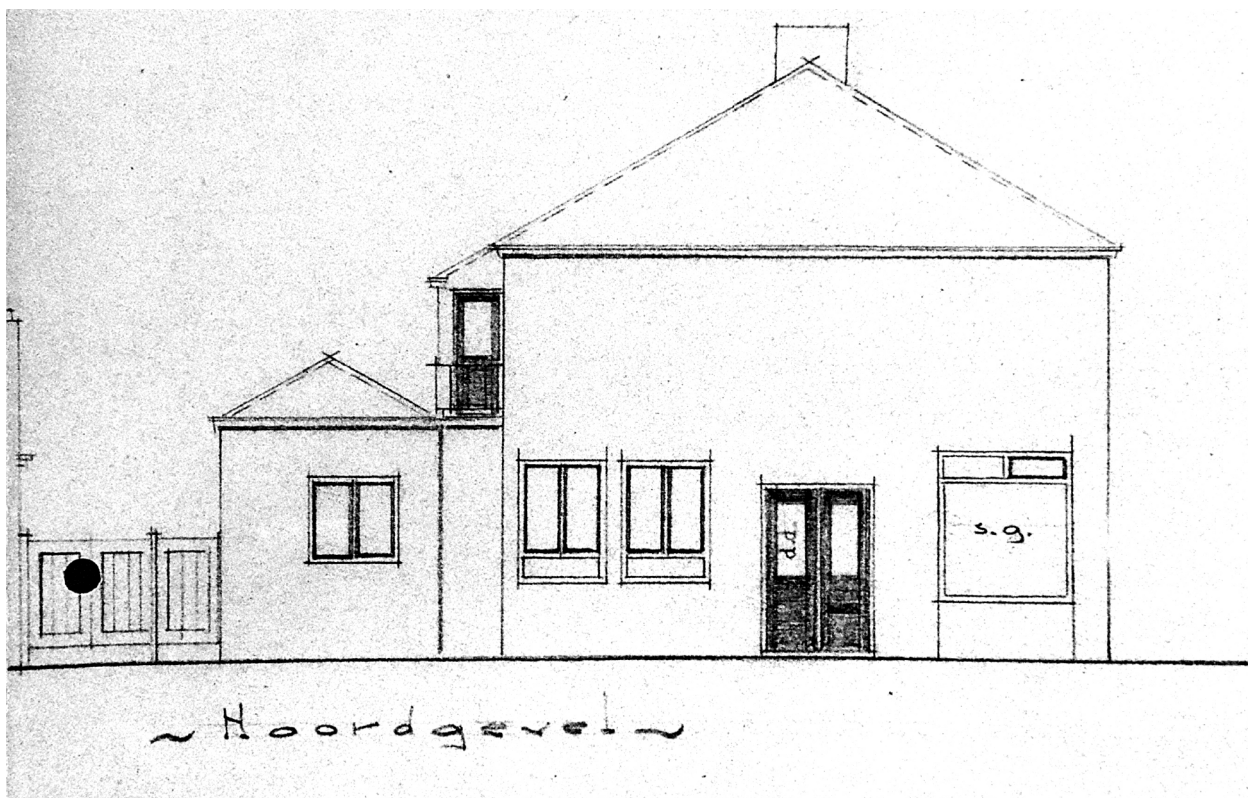
1 Westfries Archief in Hoorn (WA), 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen 1922-1979, nr. 5533, Stukken betreffende de aankoop van panden, 1953-1972.

2 WA, 1325, nr. 5427, Stukken betreffende de bouw en financiering van 8 etagewoningen en een winkelhuis door de gemeente, complex GP 2712 (Spoorstraat 5-19 oneven), 1954-1958.

Afb. 8 Een tekening met links de plattegrond van het winkel/woonhuis, in het midden van de benedenwoning en rechts van de bovenwoning. Westfries Archief, Hoorn.

Afb. 9. De zijgevel aan de Paktuinen met beneden in het midden de ingang van de werkplaats. Westfries Archief, Hoorn.

Afb. 10. De voorgevel van Spoorstraat 5-19 met twee trappenhuizen. Foto auteur.

uitvoerbaar zouden zijn en raamde de bouwkosten op 105.100 gulden. Daarbij ging hij uit van het maximale aantal onder te brengen bedden: vijf appartementen voor tien bewoners, een voor zeven en achter de winkel nog een woning voor vijf personen. De raad nam het plan aan, maar in oktober gooide de Technische dienst/ Planbeoordeling en Woningbouw van de Centrale Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting roet in het eten. Zo mochten de slaapkamers op de zolder, die alleen bereikbaar waren via het trappenhuis, niet meetellen bij de berekening van de jaarlijkse bijdrage van het Rijk. Het exploitatie was volgens de dienst financieel niet haalbaar.

Directeur gemeentewerken maakte een nieuw plan, dat opnieuw te duur uitviel. Zo nam de planvorming het hele voorjaar in beslag (afb. 5 en 6). Op 28 april kwam hij met nieuwe kostenbesparingen. De kelders die hij als bergruimte wilde benutten kwamen te vervallen en daarvoor in de plaats kwamen er schuurtjes. Voor de betonnen funderingsplaat kwam een strokenfundering in de plaats. Het gemeenschappelijke trappenhuis van de verdieping naar de zolder maakte plaats voor een houten binnentrap en de middenwoningen boven kregen op de zolder nog een extra slaapkamer. Aangezien bouwen als woningwetwoning niet mogelijk was gebleken, wilde Ybema uitgaan van de Premiereregeling Woningbouw. Het plan behelsde uiteindelijk drie woningen voor zeven personen, twee woningen voor elf personen, twee woningen tien personen en een winkelwoning voor vijf personen. Uiteindelijk kwamen er nog wat kleine veranderingen, warmwaterleidingen naar de douche maar zonder geiser, een grotere wasbak en op last van de Provinciale Directie van de Wederopbouw verdween de directe verbinding tussen de winkel en het bijbehorende huis.

Op 13 september 1955 kon Gemeentewerken B. en W. melden, dat de laatste van de zeven te slopen woningen spoedig leeg kwam. Het timmer- en metselwerk werd een goede week later gegund aan de firma Bruinsma en Gebrs. De Boer te Enkhuzen. In totaal kwamen de bouwkosten uit op 110.903 gulden. Na de sloop kon de bouw op 7 november beginnen. In het najaar van 1956 kwam het woonblok gereed. Op het laatst liet Ybema nog een centrale antenne plaatsen om een ontsierend net van masten te voorkomen, want de televisie was juist aan zijn opmars begonnen.

Het woonblok heeft spouwmuren met een binnenblad van kalkzandsteen en tussenmuren van drijf-

Afb. 11. Voorgevel woonblok Spoorstraat. Foto auteur.

Afb. 12. De zijgevel aan de Paktuinen na de verbouwing in stijl. Foto auteur.

steen. De vloeren bestaan uit ribben met daarop isolatieblokken van het merk Cusveller, een destijds gangbaar product. Typisch voor die tijd was ook de toepassing van zachtboard en steenwol. De betonnen trap en vloeren kregen een loopvlak met een laagje gebroken grind en op het overige beton kwam een vertinlaag met schelpkalk, later witgesausd (afb. 14).

De winkel

Op Spoorstraat 5 kwam inderdaad een winkeltje van 12 m² en nog een werkruimte van 10 m² (afb. 9). Aanvankelijk zat er een zuivelwinkel. In een spoelhok werden de melkbussen schoongespoten. Vanaf 1974 tot 1986 zat er een schoenenwinkel annex schoenmakerij 'Visser speciaal- en modeschoenen'. Nadien is de winkel bij het woonhuis getrokken en de gevel aangepast in stijl met de overige woningen (afb. 12).

De plattegronden

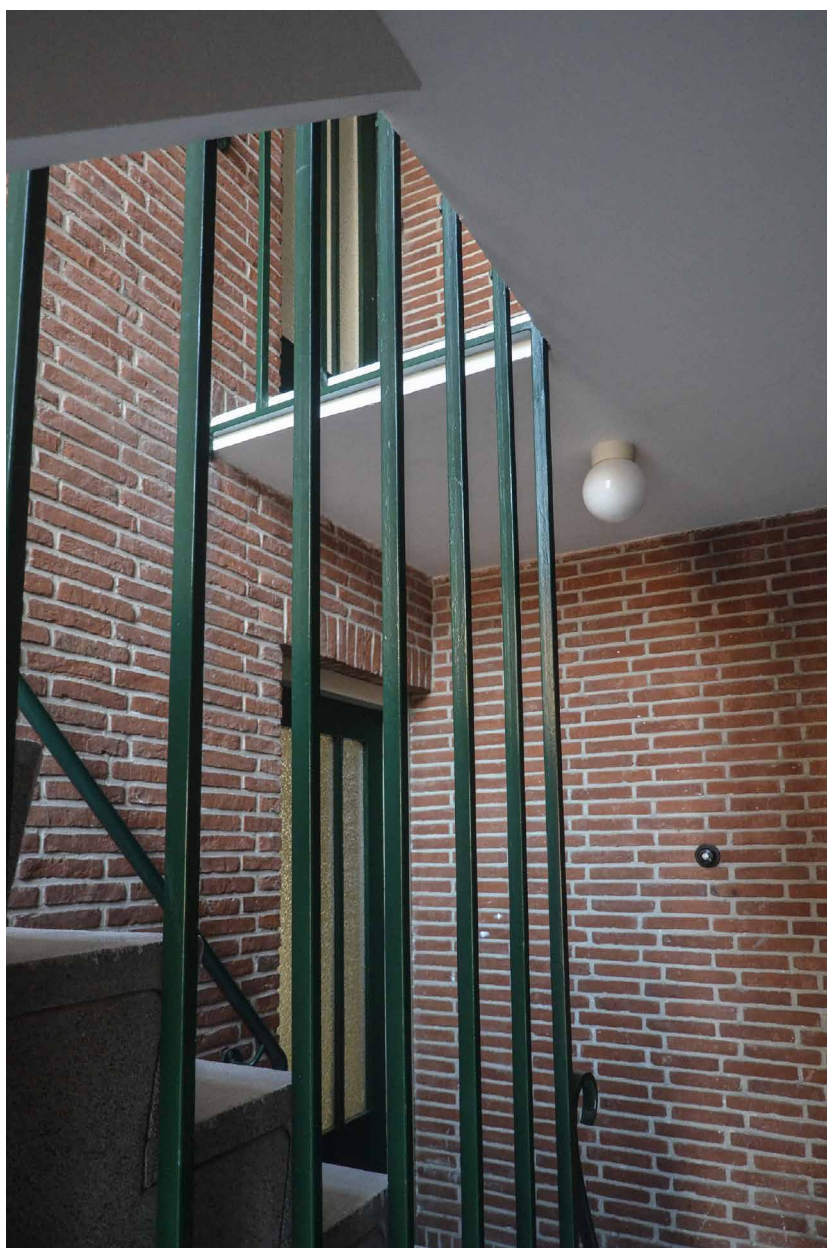
Aan de voorzijde hebben de zeven gewone woningen hun woonkamer van ruim 18 m² en een slaapkamer van 7 m² (afb. 8). Achter zaten twee kamers van 10 en 11 m² en een deels uitgebouwde keuken. Door keukens liggen steeds twee aan twee bijeen, zodat de achtergevel op twee plaatsen naar buiten springt. De huizen hebben hun ingang met kleine hal aan het trappenhuis. De woning die bij de winkel hoorde, heeft aan de achterzijde aan de Paktuinen nog een veel diepere uitbouw. De woningen boven hebben een vaste trap naar de zolder, waar een of twee slaapkamers waren aangebracht.

De gevels

Voor de gevels maakte Ybema verschillende varianten, om uiteindelijk terug te vallen op een eerdere, wat rijker uitgevoerd ontwerp. Hierin paste hij meerdere kleuren rode baksteen toe in een strak gemetseld klezorenverband (afb. 10 en 11). Onderin zit een donkerrode plint en daarboven een rode handvormsteen. In de verticale zones met de brede vensters van de woonkamers paste hij in de borstweringen een nog donkerder baksteen toe met een rijke kleurschakering, waardoor er verticale vensterzones ontstonden. De smallere verticale zones van de trappenhuisen bestaan helemaal uit glas in houten kozijnen. De muurvlakken aan

Afb. 13. De achterzijde van het woonblok vanaf de Paktuinen. Foto auteur.

Afb. 10. Het trappenhuis. Foto auteur.

weerszijden van de trappenhuizen zijn het meest gesloten en bevatten de tussen de woonkamers en de trappenhuizen zijn het meest gesloten en bevatten de vierkante vensters van de slaapkamer aan de straatzijde. Het schilddak is afgedekt met opnieuw verbeterde Hollandse pannen. Door de dakschilden aan de uiteinden hebben de middenhuizen boven een wat grotere zolderruimte dan die op de uiteinden. In de zijgevel aan de Pakhuizen zitten ook de nodige vensters en oorspronkelijk ook nog een doorgang voor de werkplaats, zodat er aan deze doorgaande straat geen blinde gevel staat.

Aan de achterzijde, die ook is uitgevoerd in klezorenverband, zitten in twee uitbouwen de uitgebouwde keukens. De woningen boven beschikken allemaal over een klein balkonnetje (afb. 7 en 13).

Conclusie

Door de steeds nijpender wordende woningnood na de oorlog werden de woningen in de eerste jaren na de oorlog aanvankelijk steeds soberder. De directeur van de Gemeentewerken liet bij meerdere gelegenheden blijken, dat dit leidde tot woningen die naar zijn inzichten onder het niveau uitkwamen van wat hij nog aanvaardbaar achtte. Zijn bemoeienis in de bouw van de woningen aan de Spoorweg leidde er uiteindelijk toe dat hier geen woningwetwoningen verrezen, maar premiewoningen volgens de regeling van 1953. Hiervoor konden ook iets hogere huren gevraagd worden, zodat ook een iets hogere standaard kon gelden. Uiteindelijk hoefde hij ook voor de gevel niet te vervallen in de soberst denkbare uitvoering, zodat het woonblok een verzorgde en in zijn detaillering zelfs relatief rijke indruk weet te wekken in een straat met verder voornamelijk karakterloze nieuwbouw. Binnen de heersende beperkingen wist de gemeente Enkhuizen hier een mooi vormgegeven tot stand te brengen, dat voor die tijd zeer karakteristiek is.

